

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

54

2001

L'ANY LITÚRGIC  
COM A OBRA  
D'ART TOTAL

NARCÍS COMADIRA

QUADERNS



# L'ANY LITÚRGIC COM A OBRA D'ART TOTAL

NARCÍS COMADIRA

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

*fjm*  
FUNDACIÓ JOAN MARAGALL  
CRISTIANISME I CULTURA

*Editorial Claret*

**Narcís Comadira** (Girona, 1942) és un intel·lectual polifacètic: a més de ser un reconegut pintor, des de fa temps cultiva diversos vessants literaris: pública prosa, és un poeta prolífic, ha traduït entre altres a Leopardi i escriu setmanalment a *El País* articles en què articula magistralment cuina i literatura. Ha escrit, entre altres llibres: *En quarantena* (1990), *Girona. Matèria i memòria* (1992), *Usdefruit* (1995) i *Fórmules magistrals* (1997). És membre del Pen Club.

Edició: Isidre Ferré  
Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)  
València, 244, 2n – 08007 Barcelona

Primera edició: març de 2001

Editorial Claret, SAU  
Roger de Llúria, 5 – 08010 Barcelona  
Imprès a Edim  
Badajoz, 145-147 – 08018 Barcelona  
ISBN 84-8297-496-3  
Dipòsit legal: B. 18.121-2001

## ÍNDIX

NARCÍS COMADIRA	
<i>L'Any litúrgic com a obra d'art total</i> .....	5
<i>Annex</i> .....	23

## L'ANY LITÚRGIC COM A OBRA D'ART TOTAL\*

Els llibres una mica especials solen portar allò que se'n diu una «justificació del tiratge» i els llibres una mica compromesos solien, abans, anar encapçalats amb un «*nihil obstat*». Com que aquest text és una mica especial també durà una justificació una mica personal —els en demano excuses per endavant—, i, tot i que és una mica compromès, sobretot davant de lectors entesos en la matèria o, com a mínim, en una part, no durà cap *nihil obstat*, perquè estic segur que *multa obstant*.

La meva justificació serà, com he dit, una mica personal, perquè la meva reflexió té com a objecte mostrar que això que en diem l'Any litúrgic és una obra d'art. I cal que digui que el model d'Any litúrgic que consideraré és el de la meva joventut, el que vaig conèixer intensament durant els meus tres anys d'estudis al seminari de Girona i els gairebé tres anys passats al monestir de Montserrat, com a aprenent de monjo primer i com a monjo jove després. Vaig ingressar al seminari de Girona l'octubre de 1959, als disset anys. A Montserrat, l'octubre de 1962, als vint. I vaig sortir-ne —per incompatibilitat física amb la vida monàstica, ho dic per satisfer l'habitual instint de curiositat en aquests temes— el febrer de 1965, justament el diumenge que, per primera vegada, arran del concili Vaticà II, es va celebrar la litúrgia en llengua vernacla. És a dir, en català, per suposat, atès el lloc. Vull dir amb això que el meu Any litúrgic, el que jo he conegut i viscut i estudiat, sobre el qual he reflexionat i amb el qual m'he emocionat, és el vell Any litúrgic del llatí com a llengua vehicular i del gregorià com a *banda sonora*. L'obra d'art de què els parlaré és d'aquella, però no m'estaré pas de fer algunes consideracions —sempre des del punt de vista de l'estètica— sobre les adaptacions i els canvis que han portat a la situació actual.

---

\* Lliçó Inaugural del curs 2000-2001 de la Fundació Joan Maragall, llegida el 4 d'octubre de 2000 a Barcelona.

He parlat d'emoció. L'emoció, així ho crec, és la pedra de toc de tota obra d'art. Emoció sensible —per què no?—, afectiva, sentimental; però també emoció (que vol dir 'moviment') intel·lectual, de sentir aconseguit i intensament copsat; *espiritual*, per dir-ho amb una paraula poc de moda. Una emoció global, del cos i de l'ànima, si és que podem separar les dues coses. L'emoció de l'ànima es pot traduir en llàgrimes o en una esgarripança estètica, que és un corrent sensible de la corporeïtat de l'esperit. L'emoció del cos —visual, auditiva, tàctil—, que, lligada a l'emoció verbal i intel·lectual, ens mostra o ens corrobora que la química i les connexions elèctriques de les nostres neurones depassen això que en diem *matèria*. L'emoció estètica és un moviment en la frontera del cos amb l'ànima, frontera sempre inestable i mòbil.

Una obra d'art és un artefacte humà capaç de provocar una emoció, un moviment en aquesta frontera. I per això, atès que en aquesta frontera tenen la seva seu les facultats verbals, és a dir les intel·lectuals, les productores i receptors de sentit, l'activitat estètica no és solament un pessigolleig sensible —que pot ésser-hi, i no és dolent que hi sigui— sinó una agitació total que pot ser més intensa i profunda —perquè ateny tot el nostre ésser— que això que se'n diu el pensament o la ciència, i, tot i que menys quantificable, per la complexitat del seu lloc d'actuació, molt més profunda. Per dir-ho d'una manera resumida, el territori de l'estètica no és el territori dels conceptes, tot i que, a vegades, la forma d'exposició conceptual o la mateixa intensitat del concepte pot produir una emoció estètica, però ja estem parlant, llavors, de forma i d'emoció.

M'agrada parlar de les obres d'art com a artefactes perquè hi queda implícita, en la denominació, la característica de construcció. Una obra d'art és un objecte construït amb la intenció de somoure les facultats estètiques, és a dir de fer sentit total, més enllà d'un limitat sentit intel·lectual traduïble en termes verbals, un sentit al qual només es pot arribar a través de l'obra d'art. Un es pot aproximar a l'artefacte estètic, el pot glossar, pot facilitar la seva percepció, pot traçar pistes per arribar-hi, pot estudiar-ne les maneres de la seva construcció, pot resseguir la seva història, la història de la seva recepció, etcètera, però no pot traduir-lo a cap altre sistema que no sigui el seu sistema propi. D'aquesta unitat inexplicable, d'aquesta estructura travada de sentit i matèria, en diem *Forma*.

Doncs bé, sota aquesta *teoria estètica* que maldestrament els he esbossat, la meua exposició d'avui la podria reduir a una sola tesi: l'Any litúrgic és una Forma. En un segon estadi podria afegir: i aquesta Forma és total.

Aquest qualificatiu de *total*, doncs, és secundari, i jo l'entenc no pas pel que fa referència al sentit sinó pel que es refereix als mitjans per arribar-hi. *Total*, en aquest cas, vol dir «que utilitza tots els mitjans».

Ja és conegut que l'art es manifesta en llenguatges i en disciplines diversos. Tenim les anomenades arts plàstiques o visuals (la pintura, l'escultura,

l'arquitectura), les arts del so (la música), les arts de la paraula (la poesia, la novel·la), les arts de la representació (el teatre, que incorpora també la paraula) i tenim aquesta modernitat que en diuen *instal·lacions*, que és un art que utilitza relacions entre materials i els seus suggeriments per crear significat. O el que en diuen *accions*, que serien com cerimonials puntuals que ceneixen l'obra a la durada de l'acció: hi ha obra mentre hi ha acció, després ja no. I encara hi ha les diferents especialitats dins de cada llenguatge. Una obra d'art total seria la que utilitza conjuntament tots aquests mitjans, disciplines, llenguatges, que tradicionalment han anat per separat.

I si bé des d'antic música, paraula i representació han anat units en el teatre clàssic i, més endavant —parlo només d'aquest àmbit cultural que coneixem com a Occident—, sobretot en l'òpera, em sembla que puc afirmar sense equivocar-me que les ambicions romàntiques de Richard Wagner de crear, en el seu «drama líric», l'obra d'art total, tot i aconseguir una certa totalitat (en alguns aspectes molt discutible, perquè Wagner era un bon músic, concedim-li, però un pèssim poeta i un escenògraf mediocre marcat pel mal gust del seu temps) mai no va arribar a l'extraordinari equilibri i perfecció estètica, a la intensitat de sentit, a la potència del text, a la coherència de la música, a l'eficàcia i versatilitat dels escenaris i de la coreografia, al clima dels materials i dels objectes d'escena, com el que havia aconseguit ja des de feia segles això que coneixem amb el nom d'*Any litúrgic* i que no és altra cosa —considerat des del punt de vista estètic— que una representació dramàtica total que integra lletra i música, acció i instal·lació, que dura tot un any, que és recurrent i que aconsegueix crear una xarxa gairebé infinita de referències i sentits particulars dins del sentit únic, general, de l'obra.

I si faig servir aquí la paraula *obra* és perquè abans d'anomenar-se *Any litúrgic*, d'aquesta sacra representació se'n deia *l'obra de Déu*. La paraula *obra*, per tant, és del tot justificada per parlar del tema, i *obra* ha donat *òpera* com a mot per designar un gènere artístic, i l'òpera va voler ser amplificada per Wagner fins a la condició d'obra d'art total, posser desconeixent que allò que ell buscava amb tanta passió, que el seu famós invent del *leitmotiv*, la gran construcció mítica, l'indestriable teixit entre lletra i música, etcètera, tot això ja existia i, a més, en un grau de perfecció difícilment assolible. L'Any litúrgic seria, doncs —aspectes teològics i pastorals a part—, *l'òpera* de Déu.

## PER QUÈ L'ANY LITÚRGIC ÉS UNA OBRA D'ART?

Abans, em sembla, cal apuntar breument què hem d'entendre per *Any litúrgic*. No sóc historiador de la litúrgia, i quan parlo d'Any litúrgic no m'estic referint als seus processos de composició i de fixació sinó al resultat a què

va arribar l'Església catòlica romana a partir del concili de Trento, passant per les depuracions i restauracions del concili Vaticà I, fins al Vaticà II. És a dir, em miro l'Any litúrgic com a una obra tancada i acabada, és a dir, perfecta. En què consisteix aquesta obra? De quina mena d'obra es tracta?

Per dir-ho d'una manera ràpida i fàcil d'entendre, l'Any litúrgic és un drama que es representa anualment i que té la duració d'un any. O sigui, que es representa d'una manera inacabable, tornant a començar quan s'acaba, com una mena de cinta de Möbius. L'Any litúrgic és un drama especial perquè es tracta del que en podríem dir un *drama joiós*. És un drama perquè el protagonista hi mor, però és joiós perquè hi ressuscita i perquè la seva missió s'aconsegueix amb plenitud: el drama acaba amb l'apoteosi de Pentecosta. Bé, aquest drama no és altre que la narració, commemoració i celebració —i aquí hi entraria la modernitat de ser una «acció» *avant la lettre*— del misteri de l'encarnació, passió, mort i resurrecció de Jesús, que n'és el protagonista. De fet, és una *posada en escena* de la globalitat del misteri. Aquesta posada en escena que dura un any, però, té unes unitats més menudes que celebren el mateix d'una manera reduïda: així s'ha parlat de la «setmana litúrgica», la qual culmina el diumenge, i del «dia litúrgic», que té el seu punt àlgid o el seu clímax argumental en la celebració de la missa, i que és, al seu torn, una reducció narrativa, però una commemoració i una celebració totalment plena del misteri contemplat i celebrat en la seva unitat setmanal i en l'anyal.

Aquí comencem a veure la complexitat de construcció d'aquesta obra: tres unitats temporals i narratives íntimament implicades que s'anuncien entre si i es contenen, que s'expliquen i es completen.

## LA LÍNIA ARGUMENTAL

La gran narració-representació-commemoració-celebració anual té dos punts argumentals eminents que en sostenen la trama i l'emoció: són els que anomenem el cicle de Nadal i la Setmana Santa. Són dos cims que van precedits, cadascun d'ells, d'un espai de preparació gradual: l'Advent i la Quaresma. Ambdós estan marcats pel sentit de l'espera, de l'austeritat i de la penitència. Com en totes les obres d'iniciació, cal passar, cal que el protagonista passi, per una sèrie de proves, que les superi per tal d'assolir el final de la seva missió. Aquí, el protagonista és Jesús, com he dit, i essent com és un ésser superior, el Fill de Déu, la primera prova que ha de passar és la de la seva encarnació, la de l'assumpció de la humanitat carnal. Al mateix temps, però, l'Any litúrgic és, *avant la lettre*, això que ara en diuen una obra d'art interactiva. I és que l'Any litúrgic no és solament la narració del misteri històric de la redempció, sinó que és una celebració que té per objectiu



l'actualització —és a dir, el *fer actual*— d'aquest misteri en l'Església dels fidels i en cadascun d'ells; és a dir, les proves de Jesús també ho han de ser dels fidels. L'aparent derrota, el drama de Jesús, ho és de cada fidel; la seva victòria també. Tractant-se d'una obra d'art, podríem parlar d'espectadors, però ens quedariem curts, perquè en aquesta obra d'art total els espectadors són alhora actors, passen les proves, les viuen, intervenen en la narració i en l'acció.

Després de l'Advent, que ve a ser un establiment de situació del drama (hi ha un poble que viu en les tenebres, que implora que caigui una rosada des del cel i que els núvols ploquin el Just...), ve el primer clímax argumental de l'obra: allò desitjat, implorat, predit, finalment té lloc, i té lloc voltat de meravelles i prodigis: àngels, pastors, mags, regals, etcètera. A més ve marcat per la sang d'uns innocents, la mort dels quals, causada precisament pel naixement del protagonista, anuncia, en la xarxa del sentit, una altra sang innocent, la del mateix protagonista, i també la sang innocent dels primers actors i espectadors del drama, els màrtirs, sempre citats en el text de la narració.

Acabat el cicle de Nadal, hi ha un temps argumentalment mort, de pensament i consolidació, de compleció i de meditació sobre aquesta primera part de la història que és celebrada. Aviat, però, en poques setmanes, aquell Nen que ens va entendre tremolant en un pessebre, premonició alhora de la creu i del sepulcre, se'ns fa gran i ha d'afrontar la missió per a la qual ha estat enviat. Comença la narració de la vida adulta del protagonista i comença l'altra etapa de penitència, austeritat i preparació, de proves: la Quaresma. En ella, el protagonista és temptat per l'Enemic, però supera les proves. Els actors viuen intensament aquesta preparació. El misteri es va consolidant, apareixen uns deixebles, la doctrina es va dibuixant, fins que, finalment, arriba l'Hora. La narració passa per un breu clímax enganyós de joia, el del dia de Rams, quan el protagonista és aclamat com a rei. És una celebració joiosa, però tothom sap que no és definitiva, que, en tot cas, és un anunci d'allò que potser vindrà algun dia. Els espectadors-actors criden, aclamen, però alhora dubten, vacil·len. Després comença la narració-celebració del drama, quatre dies d'una intensitat de representació-celebració inusitada, el gran clímax de l'obra: Dijous sant, al vespre, amb l'acomiadament, el testament, l'herència del protagonista, i, de nit, la solitud, l'enfrontament amb el propi destí, la negació i les llàgrimes del primer dels deixebles; Divendres sant, amb el dolor, les vexacions i el sacrifici, la mort, acompanyada també, com el naixement, de prodigis (la tenebra, el terratrèmol i el vel del temple de la vella llei que s'esqueixa de dalt a baix); Dissabte sant, amb el recolliment, la desolació, la pietat, l'enterrament, l'espera. I en la nit del dissabte al diumenge, l'eclosió més gran de joia que mai hagi estat representada-celebrada

al món: la resurrecció del protagonista i, amb ella, el renovellament de tot: del món i de cadascun dels espectadors-actors. A partir d'aquí, l'obra entra en un procés de plenitud, de senyals, de promeses. L'apoteosi final pren la forma d'un gran vent, d'unes llengües de foc i de l'abolició de les fronteres lingüístiques, no perquè les llengües desapareguessin sinó perquè tots els presents, parlant cadascú la seva, les entenen totes. De fet, aquest final lingüístic de l'obra, l'abolició de les llengües per convertir-les únicament en llenguatge, remet tot l'argument al principi implícit de la història: «*In principio erat Verbum*», al començament era el Llenguatge i el Llenguatge es va fer carn. L'apoteosi final de l'obra —pel sacrifici d'aquell que, essent Llenguatge, es va rebaixar a ser carn, i s'hi va rebaixar fins a la mort i mort de creu— transforma els actors-espectadors en allò que són, llenguatge, perquè son fets a imatge i semblança de qui els ha fet. L'Any litúrgic com a obra d'art total és la celebració del Llenguatge: aquest és el sentit últim de l'obra. De fet, l'obra d'art acaba aquí. Allò que abans, quan jo era jove, es deia «temps de després de Pentecosta» i que ara es diu «temps de durant l'any» no és més que un baix continu que, si bé no afegeix emoció al drama, sí que completa el seu significat perquè realitza figuradament en la representació allò que en cada vida humana és la quotidianitat més fatigosa i avorrida, més feixuga; quotidianitat que, l'obra ens ho diu, pot ser redimida i reconduïda a la seva plenitud de connexió amb el Llenguatge, per la celebració d'un Misteri que aviat tornarà a començar. De fet, el pes feixuc del cada dia desperta el desig d'un alleujament, d'una tornada de la Narració que començarà, aviat, altra vegada, l'Advent vinent. Aquest és a grans trets l'argument de l'obra, tal com jo el veig.

És una obra cíclica, recurrent, que acaba i comença, una obra l'acabament de la qual incita al seu reinici: una absoluta singularitat i no pas un dels seus efectes estètics secundaris.

## LA LLETRA

Aquesta representació-celebració, l'argument de la qual acabem de veure, té una lletra, una música, unes accions, unes instal·lacions, uns primers actors, uns actors secundaris, uns escenaris, un vestuari, un *atrezzo*, una il·luminació, una coreografia, uns materials, etcètera.

Fem ara algunes consideracions sobre la lletra. Essent com són, segons el sentit de l'obra, espectadors i actors, llenguatge fet a imatge i semblança del Llenguatge, la lletra de l'Any litúrgic és cabdal per a l'explanació de l'argument, per a la creació de la xarxa de significats que sostenen el sentit particulars, per a la creació última del sentit general. I és la pedra fonamental

del seu caràcter artístic. El text de l'obra és un text d'una absoluta eficàcia i la prova, una vegada més, que, pel que fa a l'art, res no es pot inventar perquè en l'art ja existeix tot. El *collage*, el palimpsest o la transtextualitat, troballes de la plàstica i de la teoria textual contemporànies, són en la base del text d'aquesta obra d'art que és l'Any litúrgic. Es tracta d'un artefacte lingüístic curiosament elaborat pel temps i les decisions dels actors mateixos al llarg dels segles, construït amb múltiples aportacions i travat per sediments variats. Aquest *collage*, aquest palimpsest, està construït amb fragments literaris diversos, alguns trets de context, altres escrits *ex professo*. La font principal, no cal dir-ho, són les Sagrades Escripures, la Bíblia, llibre dels llibres que dona a l'obra, a part del fil narratiu argumental, infinitar de textos al·lusius que, sencers o fragmentats, van constituint el cos del text definitiu. De l'Antic Testament, els Salmos són usats d'una manera total i insistent: sencers, com a matèria primera de la lloança bàsica que sosté l'argument; fragmentats, trets de context, es converteixen moltes vegades en advertències premonitòries de l'acció; altres, en guia de la comprensió. El salm 22 (21) —«Déu meu, Déu meu, per què m'heu abandonat?»—, per exemple, de ser la queixa d'un jueu qualsevol —ni que sigui el mateix rei David, suposant molt— passa a ser profecia de la mort del protagonista pel fet que aquest, segons les cròniques —els evangelis, que seran citats *in extenso* en el moment convenient de la narració—, en va dir el primer vers a la Creu. Però pel fet de ser cantat sencer el Divendres sant, passa tot ell a ser veu pròpia del protagonista per la seva situació dins del teixit global. Aquesta situació litúrgica del text, fonamentada en la històrica del primer verset, si bé dona un sentit profètic al salm, dona, alhora, en un camí a l'inrevés, un sentit humà, carnal, al protagonista, que es converteix en un home qualsevol pel fet d'assumir les sofrències d'aquest home qualsevol que el salm explicita. És a dir, per la seva situació en la lletra de la narració litúrgica, el text reforça el misteri de l'encarnació i, per tant, estableix un lligam argumental amb l'inici de l'obra, en la qual els personatges moltes vegades parlen, directament o indirectament, amb textos que en el seu origen tenien un altre destí. La llibertat creativa de l'Església catòlica en aquells primers segles de consolidació de la seva litúrgia era extraordinària i permetia coses que ara serien titllades gairebé d'herètiques (salts mentals agosarats a partir de textos bíblics i admissió de textos nous sorgits de la inspiració individual d'algun poeta de l'època, etcètera).

---

1. Cf. el text complet a l'Annex.

Ambròs de Milà, elegit bisbe per aclamació de l'assemblea —ja em diran si això no era llibertat—, era poeta (no pas extraordinari, per les mostres que ens han arribat), i a ell li devem algun dels himnes que es canten al llarg del *dia litúrgic*, en el que s'anomena la litúrgia de les hores. També d'altres en van compondre: Venantius Fortunatus, Prudentius, Rabanus Maurus, etcètera. Una bona part dels textos de l'Any litúrgic provenen d'una escriptura ocasional intencionada i no pas de la Bíblia. Un altre capítol important de textos escrits expressament per a la representació-celebració és el dels prefacis i les oracions.

El teixit textual es va fent, doncs, amb textos sencers i amb fragments, ja siguin procedents de la Bíblia o escrits per a l'ocasió. Són fragments moltes vegades descontextualitzats, que donen sentit a un text sencer que en tenia un altre, l'enriqueixen o el modifiquen. Són fragments que a vegades es repeteixen insistentment per marcar i conduir el sentit. Així, «*Requiem aeternam dona eis Domine, et lux perpetua luceat eis*» (que prové del llibre IV d'Esdres —un llibre apòcrif, no admès dins del cànon catòlic—, *leitmotiv* de la litúrgia de difunts,<sup>2</sup> que apareix a l'introït, al gradual, a l'al·leluia, al responsori i al final de cada salm en la litúrgia de les hores, en lloc de l'habitual doxologia) marca el sentit d'aquesta celebració especial: és el final de les proves, el temps del descans. L'efecte estètic de la repetició és notable: exerceix, a part del sentit literal, una fascinació sobre el que escolta el fragment i sobre el que el diu o el canta, va penetrant el seu esperit i el va configurant en el sentit. Els exemples són tants que és absurd posar-ne d'altres: tot l'entramar textual d'aquesta obra d'art titulada *Any litúrgic* és una constant interacció de textos de totes menes, de referències a passatges diversos, d'apropiacions d'altres sentits col·laterals que matisen, enriqueixen, obren, fan esclatar l'emoció estètica bàsica, produeixen l'esgarripança del sentit.

Només per posar un exemple del que vull dir quan parlo d'apropiacions diverses en un text de la representació, m'agradaria considerar l'himne de matines i vespres d'Epifania. És l'obra d'un de tants poetes que van contribuir, la majoria anònimament, en la confecció d'aquest teixit que és la lletra de l'Any litúrgic. D'aquest, però, en coneixem l'autor, Sedulius, un poeta del segle v. Heus aquí el text:<sup>3</sup>

¿Per què, cruel Herodes,  
tèms el Nadal de Crist?  
No pren regnes mortals  
qui en dóna de celestes.

---

2. Cf. el text en llatí i la traducció a l'Annex.

3. La traducció és meva. Cf. la versió en llatí a l'Annex.

Van els Mags, tot seguint  
l'Estel que havien vist:  
busquen una altra llum,  
mostren Déu amb els dons.

S'atansa a l'aigua pura  
l'Anyell celestial:  
els pecats, que Ell no féu,  
rentant-nos, va esborrar.

Poder de nova mena:  
l'aigua es torna vermella;  
manada a vessar vi,  
canvia de natura.

Glòria a vós, Senyor,  
que avui us manifestàreu,  
amb l'Esperit i el Pare,  
pels segles sempiterns.

Som al començament de la narració, de l'argument. El protagonista, pel prodigi de l'estrella, convoca els Mags que el reconeixen i li duen presents. Herodes, que té por que el seu regne perilli, mata els innocents. Les dues primeres estrofes de l'himne fan referència a aquests fets. Res a dir. Són fets que tenen lloc, que són recordats, representats i celebrats en la primera part de l'obra. Ara bé, el poeta sap prou bé que aquesta epifania, la manifestació del protagonista als Mags, només va ser la primera. Per això no s'està d'avançar fets de l'argument per situar-los aquí en una llampegada poètica de gran efecte: la tercera estrofa contempla el baptisme del protagonista, ja en l'edat adulta, i el prodigi de la confirmació de la seva condició divina: és una altra epifania. La quarta estrofa fa referència a les noces de Canà. Allà, en l'inici de la seva vida pública, el protagonista es manifesta amb el prodigi de la conversió de l'aigua en vi. És una altra manifestació, una altra epifania. La seva inclusió en l'himne no és pas gratuïta, i tot i que avança esdeveniments, relaciona el Nen que els Mags adoren amb l'adult que comença el seu camí cap a la creu. El poeta dóna dramatisme al seu text incloent-hi profunditat de sentit.

Aquestes referències tramades de textos i al·lusions són constants en tota la lletra de l'obra d'art que és l'Any litúrgic i fan del seu text un text riquíssim de sentits que van construint el sentit global de l'obra, que no és altre que el sentit global del Misteri que s'hi representa, commemora i celebra.

Fins aquí les meves consideracions sobre la lletra de la nostra representació, i alguns, poquíssims, exemples. Però no puc acabar les meves consideracions sobre aquesta *lletra* sense fer dues referències una mica més explícites a la seva constitució formal. He parlat, de passada, de *collage* i de palimpsest. Voldria explicitar-ho breument.

La paraula *collage* ve del francès *coller*, que significa 'enganxar'. Seria el nostre *encolar*. És un terme que té el seu origen en la plàstica de començaments del segle xx i es refereix a la tècnica que utilitza fragments de materials diversos o objectes sencers per construir una obra artística, sigui pintura o escultura. Moltes vegades, la majoria, aquests fragments o objectes sencers no tenen res a veure amb el sentit de l'obra construïda; altres, poden tenir-hi una relació formal o conceptual. Així, per exemple, en un *collage* cubista en què el motiu del quadre és, per exemple, una natura morta, amb guitarra i pipa, les superfícies planes en què es descompon la representació geomètrica estilitzada d'aquests objectes poden ser fetes amb retalls de papers de diari o de papers d'empaperar parets. Ni els diaris ni els papers de les parets de les cases tenen res a veure amb el que s'està construint en el quadre, només es fan servir pels seus valors plàstics, de textura i color. Altres vegades, per exemple, en mans de Picasso, un seient de bicicleta i un manillar es poden convertir en un cap i unes banyes. En aquest cas, l'ús dels objectes treu partit de la seva forma. És un dels casos en què el *collage* s'aprofita de quelcom més que simplement de la textura o el color. Podríem dir que estableix relacions formals entre els objectes usats i l'artefacte construït. D'aquí se'n pot enriquir el sentit. En tot cas, però, i és el que m'interessa remarcar per al meu objectiu, en el *collage*, sigui de la mena que sigui, l'objecte usat, fragmentari o sencer, mai no desapareix del tot en l'artefacte construït: sempre s'hi pot veure i reconèixer.

En el text de l'Any litúrgic considerat com a obra d'art passa igual. Sempre es poden reconèixer com a tals els fragments per minúsculs que siguin, i, per tant, poden ser reconeguts i llegits en el seu sentit originari, a vegades gairebé per transparència, sota el text general del qual formen part i sota el text global de l'obra. És per això que he parlat de palimpsest.

Un palimpsest és, en sentit estricte, un pergami que ha estat usat dues vegades, o sigui, on s'ha escrit un text nou, previ raspament del text existent. Si aquest raspament no és complet, es pot arribar a reconstruir el text anterior. El mot, però, s'ha usat en teoria literària d'una manera figurada. Es parla de palimpsests quan sota un text literari qualsevol s'hi llegeixen traces literàries d'altres textos. Per exemple aquests versos extrets del poema titulat *Middle Age*, de Robert Lowell, poeta nord-americà d'aquest segle, que escriu tot dirigint-se al seu pare:

*Father, forgive me  
my injuries,  
as I forgive  
those I  
have injured!*

{Pare, perdona'm  
les meves culpes,  
així com jo perdono  
aquells  
de qui sóc deutor!}

Sota el text d'aquesta estrofa hi ha, evidentment, el text del Parenostre. Es tracta, doncs, d'un palimpsest claríssim que tot traductor del poema ha de tenir en compte. Així, doncs, no es pot traduir com ho fa un dels seus traductors al català:

Pare, perdona  
les meves faltes,  
així com jo  
perdono els  
que he ofès!

La raó és evident: la presència del text de sota hi queda diluïda. Cal fer servir, en la traducció catalana, els mots catalans de la formulació habitual del Parenostre. El sentit primer és el mateix, però no el sentit profund que només el dona la lectura d'algú que s'adona del text al·ludit per l'autor.

Aquesta presència d'uns textos en altres té lloc en les paròdies, en els textos fets «a la manera de», en els textos en què abunden les cites, en textos que s'acullen directament a un model determinat, en textos en què hi ha al·lusions a estilemes propis d'uns altres autors, als plagis, als pastitxos, a les caricatures, etcètera.

Tot aquest conjunt de fenòmens literaris s'inclou en un terme que els teòrics han anomenat *intertextualitat*, i que Gérard Genette s'estima més anomenar *transtextualitat*,<sup>3</sup> deixant el terme *intertextualitat* per a un dels seus casos específics, el de la presència de citacions o al·lusions d'un text en un altre. Segons el mateix teòric francès, la *paratextualitat* contemplaria els textos que n'acompanyen d'altres, fora dels seus límits formals: títols, subtítols, epí-

---

1. Cf. text original complet i traducció a l'Annex.

3. G. GENETTE, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, París, 1982.

grafs, notes, etcètera; la *metatextualitat*, tots aquells textos que són formes de discurs sobre un altre text, com ara comentaris o crítiques; l'*arxitextualitat*, la relació dels textos amb els seus models o gèneres literaris; l'*hipertext*, el text que estem analitzant, i finalment l'*hipotext*, el text o textos que són al seu des-sota. Cal dir que aquesta taxonomia detallada és purament metòdica i que en la realitat moltes vegades apareixen mesclats alguns d'aquests procediments. La transtextualitat apareix en molts textos contemporanis, i és una característica de la literatura postmoderna.

Pel que fa al nostre text, al text de la lletra de l'Any litúrgic, no és pas difícil detectar-hi tota mena de transtextualitat. La citació i l'al·lusió hi apareixen contínuament. A més, en molts fragments hi ha, a sota, la referència oclusa d'un altre text més antic. Als textos del Nou Testament s'hi amaga sovint l'Antic. Els prefacis i les oracions segueixen sempre un patró compositiu prefixat: gairebé podríem parlar d'un gènere. Succeeix el mateix a les seqüències, i moltes antífoes són un cosit de fragments descontextualitzats provinents dels salms i d'altres textos bíblics, tant de l'Antic com del Nou Testament. Es crea un text nou, literàriament intencionat i destinat a ocupar un lloc important en la representació: es tracta de la seva *lletra*, indispensable per al sentit global sense oblidar els sentits primigenis dels textos utilitzats que es llegeixen *en transparència*.

Que aquest sistema d'escriptura sigui característic de l'anomenada postmodernitat no invalida que puguem parlar de la transtextualitat del text de l'Any litúrgic. Al contrari: crec que la postmodernitat del segle xx, amb la seva contaminació de gèneres i escriptures diverses, amb les reescriptures i les cites, té alguna cosa a veure amb la condició històrica en què es va escriure bàsicament la lletra de l'obra d'art titulada *Any litúrgic* i que estem considerant aquí. Després de l'apoteosi històrica del misteri de la redempció, després de la Pentecosta històrica, l'Església viu en una mena de superació de la història, en una posthistòria. Tot el que havia existit abans anava dirigit al Drama, a la Joia i a la Plenitud que ja havia arribat. Aquesta mena de situació posthistòrica, que podríem fer durar fins a l'època carolíngia, facilitava l'ús de tots els textos existents i donava carta blanca per usar-los segons l'argument, que ja era totalment conegut i acomplert. D'una manera similar, la postmodernitat del segle xx creu superades la passió i la mort de les avantguardes i la plenitud de la modernitat, i creu que és lícit mesclar tot el que l'art i la literatura havien aconseguit abans.

Fins aquí les meves consideracions sobre la lletra de l'Any litúrgic, element que crec que és la base de l'artisticitat de l'obra.



## LA MÚSICA

La lletra de l'Any litúrgic que he considerat, les representacions del qual es van acabar, en bona part, el 5 de febrer del 1965, el dia de la instauració de la litúrgia en llengua vernacle, va acompanyada d'una música d'una coherència i d'una servicialitat extraordinàries. Estic parlant d'aquesta música que coneixem amb el nom de *cant gregorià*. Es tracta d'unes composicions que, usant el mitjà musical de l'època, construeixen un sistema articular i complex per acotjar, enriquir i corroborar la paraula, el sentit de la lletra. És, doncs, una música lligada a la paraula —no podia ser d'altra manera—, al cant coral entès d'una forma unísona i als *solos* quan és pertinent, quan el text ho demana, en prefacis i oracions bàsicament, que es constitueixen en una mena d'àries de l'obra. En altres ocasions, en les lectures, la música ve a ser una mena de *recitatiu*. L'ordenació d'aquests diferents components, sempre d'una eficàcia dramàtica magnífica, està ajudada per modalitats diverses, usades amb una intenció precisa que n'enriqueix el sentit. L'ús, a vegades, d'una mateixa melodia en dues antífones de sentit divers o l'ús d'una mateixa modalitat en un salm en festivitats diferents i aparentment contraposades, no fan més que, per exemple, establir relacions entre el drama i la joia, tal com hem vist que fa la lletra valent-se de cites i al·lusions.

En resum, la música segueix la paraula; la música, que brolla del fons del cor, ha de concordar amb la paraula. (Heus aquí un exemple de palimpsest, perquè sota de la meua frase hi ha la prescripció de sant Benet a la seva regla: «*Mens nostra concordet voci nostrae*» [«Que el nostre pensament s'acordi a la nostra veu»].)

Arribats en aquest lloc, no em sé estar de citar la que segurament és la millor de les àries de tota l'obra, una ària precedida d'un meravellós recitatiu. Em refereixo al pregó de la Vigília Pasqual, aquell en què s'arriba a exaltar el pecar d'Adam —«oh culpa feliç», es canta— perquè ha merescut un redemptor tan magnífic.<sup>6</sup>

Recitatiu i ària, cantats pel diaca, són una peça magnífica per l'adequació de la lletra amb la música i pel sentit de joia desaforada que invoquen. Un moment culminant de lirisme. «*Exultet jam angelica turba caelorum, exultent divina mysteria, et pro tanti Regis victoria, tuba insonet salutaris.*» És tan intens el desaforament de la proclama que el diaca, endut pel seu entusiasme, demana que a part dels àngels i del so de les trompetes exultin els «*divina mysteria*». Aquests misteris divins no son altra cosa que la litúrgia, entesa

---

6. Cf. text complet en llatí i català a l'Annex.

en tota la seva complexitat i plenitud. És a dir, el diaca demana a la narració-representació-commemoració-celebració que s'està duent a terme que exulti: demana una funció exultant.

Després, el text pren la forma habitual de la introducció a un prefaci i comença el que podríem dir que és l'ària. És aquella ària lírica en què es canta la nit, aquella nit que il·lumina com el dia, nit que és la llum de totes les delícies, nit que dona l'alegria als tristos, que fa fugir els odis, disposa la concòrdia, doblega els imperis... A més, és una ària amb *acotacions*. La representació estableix unes pautes d'actuació. El diaca, en un moment determinat, ha de clavar cinc grans d'encens en el ciri pasqual; en un altre moment del seu cant, l'ha d'encendre amb el foc nou que abans s'ha beneït; en un altre, i això ja entra dins dels «efectes especials», s'han d'encendre tots els llums de l'església que fins llavors havia romàs a les fosques.

## LES MATÈRIES, LES ACCIONS, ELS ESCENARIS

M'he detingut en aquest pregó pasqual perquè em serveix per mostrar que l'Any litúrgic, a part de lletra i música, és també una representació dramàtica que no s'està d'usar això que, entre cometes, m'he atrevit a anomenar *efectes especials*. A més, em serveix també perquè es vegi que quan he parlat d'instal·lació i d'acció —en el sentit que l'art contemporani dona als termes— no estava pas exagerant. El foc encès amb una pedra, l'aigua que serà beneïda, la cera del ciri —en el text hi ha una lloança a les abelles—, la flama, l'encens, els olis consagrats, etcètera, són matèries significatives que creen unes relacions entre elles productores de sentir, com en una instal·lació.

Pel que fa a l'acció, no caldria dir res. L'Any litúrgic n'és ple, d'accions. I la més paradigmàtica de totes és la que es repeteix diàriament en la part central de la missa, l'acció de celebració del memorial del protagonista, de Jesús: el «feu això que és el meu memorial». En aquest «feu» hi ha la imposició de l'acció. El text no diu: *recordeu*, *commemoreu* o *representeu*. Diu: «feu». I per això he parlat tota l'estona de celebració, i ho he fet en el sentit de superació de la narració i la memòria. I en aquesta acció diària que és la missa, apareixen el pa i el vi, amb el seu aspecte i la seva olor, el seu tacte i el seu gust; pa i vi que són ritualment canviats de substància, amb la permanència dels seus propis accidents. És evident que el resultat d'aquesta acció només pot ser valorat íntegrament pels creients, però no deixa de tenir el seu significat per als no creients. Un significat simbòlic dins l'entramat estètic de tota l'obra. Un *feu* que converteix —i aquí hi ha la radicalitat de la representació— la narració-commemoració-celebració, o sigui, tot l'Any litúrgic, en una *acció*, en el sentit que queda abolit el «figura que», l'«això represen-

ta», i el converteix en un «això és». I si bé tota obra d'art participa d'alguna manera d'aquest ser, d'aquesta realitat, fins i tot quan queda clar que és una figuració, l'Any litúrgic ho manifesta d'una manera palesa. I ja no cal dir per als creients. Per aquests, tot succeeix de debò, en la realitat estètica i en la realitat de la fe.

Pel que fa als escenaris, tots tenim al cap magnífiques arquitectures disposades per a la representació. En són paradigma i el moment més àlgid les catedrals gòtiques, que amb el seu entramat simbòlic afegeixen encara més sentit al sentit del text, de la música, de les accions i les instal·lacions. De tota manera, cal dir que l'obra és d'una plenitud tan extraordinària que admet ser representada en un lloc absolutament desproveït de mitjans, en un escenari buit, en una «caixa negra» com es diu en l'argot teatral, en el més humil dels racons, sense perdre, mentre es faci amb dignitat, gens de la seva eficàcia. Vestuari, moviments, processons, gestualitat, tots aquests elements són en la ment de tothom. Tot està subjecte al sentit general, al sentit d'aquesta obra d'art que és l'Any litúrgic. Una obra d'art total.

## CONCLUSIÓ: L'ESTAT ACTUAL

No voldria deixar aquí la meua exposició sense cridar l'atenció breument sobre la situació actual d'aquesta obra, de la qual n'hauríem de tenir cura, com tenim cura d'una catedral.

En l'Any litúrgic, com hem vist, la lletra és primordial: és la base de l'artisticitat de l'obra. Ara bé, en l'Any litúrgic a què m'he estat referint, la lletra vehicular era el llatí. Un llatí peculiar, però llatí: himnes, seqüències, prefacs, oracions, el cànon de la missa, tot això estava escrit originàriament en llatí. Els textos de les sagrades escriptures utilitzats eren, evidentment, traduccions, però potser perquè el traductor d'aquests textos era més o menys contemporani si no de la redacció de tots els textos originals sí de l'esperit amb què van ser escrits, la versió bíblica lligava perfectament amb el to de la resta. Hi havia una rara i precisa, tot i que multiforme, unitat estilística.

Actualment, per raons pastorals que no discutiré, la lletra de l'Any litúrgic s'ha traduït, amb diversa fortuna, a la multitud de llengües del món. I em sembla que com a mínim en les traduccions catalana, castellana, francesa i italiana, que alguna vegada he sentit, s'ha potenciat més un mal entès aspecte pastoral de comprensió dels textos originals que no pas l'aspecte literari (formal, estètic, directament afaiçonador de les consciències). Crec que moltes vegades, volent fer els textos més entenedors, se n'ha rebaixat enormement l'eficàcia, perquè la forma també té els seus continguts i treballa en zones molt sensibles i fèrtils. La traducció *filològica* de la Bíblia sovint té els

seus paranyes. En la traducció llatina usada per l'Any litúrgic, l'«*omnis caro factum est*» d'Isaïes estava directament relacionat amb l'«*et Verbum caro factum est*»; ens feia veure el Nen Jesús poqueta cosa i tremolant com una herbeta. Si ara traduïm el començament de l'evangeli de sant Joan per «i la Paraula es va fer home» i no traduïm Isaïes per «tot home és com el fenc», malversem una enorme quantitat de sentit. Ara bé, si certament podem traduir «i la Paraula es va fer home», no podem traduir, en canvi, «tot home és com el fenc», perquè les dones també ho són. Llavors, per què abolir el mot *carn*, tan plàstic, tan expressiu i tan pràctic, que ens resolva el problema? Però si continuem traduint *home* en comptes de *carn*, ens trobarem en l'absurd del «i seran tots dos un sol home», cosa que només és veritat, en tot cas, en les parelles de fet homosexuals masculines. És clar que el traductor se n'ha adonat i ha resolt la papereta traduint la frase en qüestió amb un incompreensible «i seran tots dos una sola cosa». En el llatí, sempre, indefectiblement, apareixia «carn», fet que anava espessint el teixit del sentit i l'obria a innumerables consideracions. I amb tanta *carn* el misteri de l'encarnació prenia un sentit extraordinari. ¿N'hauré de dir, potser, algun dia, *el misteri de l'hominització*? Ara, traduint cada vegada com més convingui a cada moment —filològicament o ideològicament—, volent enriquir en el fons simplifiquem i ens aboquem a l'absurd. Això pel que fa als textos bíblics.

Els textos escrits directament en llatí encara sofreixen més en la traducció. La pèrdua del rigor gramatical converteix, a vegades, unes fórmules carregades de força en encenalls insignificants. El cas dels himnes és paradigmàtic. Essent com són poemes, depenen d'una mètrica estricta que en les traduccions desapareix. Es converteixen en un no-res.

Amb tot això estic dient, evidentment, que amb l'aplicació de les llengües vernacles a la litúrgia l'artisticitat de l'obra ha sofert una notable erosió.

Ja no caldria parlar de la música. Escrit, el cant gregorià, sobre la base del llatí, l'abandonament d'aquesta llengua ha condemnat la representació, de cop, a quedar-se sense una banda sonora d'una categoria indiscutible. Ara, cada terra fa sa guerra, cada poble mira de compondre musiquetes més o menys adients a les lletres que resulten d'unes traduccions moltes vegades literàriament més que dubtoses. D'uns textos sense forma, només en pot sortir una música informe. El resultat de la conjunció sol ser esgarriatós.

Potser caldrà esperar, d'aquí a uns anys, quan els vents de l'Església catòlica portin altra vegada una sana llibertat creadora, que sorgeixin poetes i escriptors i traductors que sàpiguen connectar amb l'esperit autèntic —és a dir, també artístic— de l'Any litúrgic. Llavors, potser, la inspiració tornarà als textos i a les músiques. De moment, els que l'hem conegut en tota la seva esplendor, l'hauré de recordar tal com era, sota la pàl·lida realitat actual.

El que pot ocórrer —i jo certament no ho voldria, perquè, en el fons, seria una desvirtuació— és el que ha succeït amb moltes catedrals i esglésies, retaules i escultures: que han passat a ser únicament patrimoni cultural. I si bé ja es fan concerts de música gregoriana —quin remei queda—, podria ser que algú acabés muntant no tota una representació sencera de l'Any litúrgic amb finalitats culturals, perquè això seria inviable, però sí una part. És un fet conegut que ja se celebren misses en llatí per poder cantar-hi les parts musicades per Bach o per Mozart. Potser algú, una institució per a milionaris avorrits i refinats, organitzarà algun dia, en alguna abadia desafectada, possem-hi un Advent sencer, un mes enmig de la natura amb dejuni inclòs i la representació pertinent a cada dia i a cada moment del dia, en un llatí acuradament pronunciat i un gregorià perfectament cantat... Fóra una perversió, és clar. Però la nostra societat de l'espectacle, no en dubtin, va per aquest camí. Podríem arribar a un Any litúrgic com a parc temàtic. L'única solució perquè això no passi, és restaurar l'Any litúrgic de debò en la seva artísticitat i tenir-ne cura, l'Any litúrgic com a representació sacra. Com cal fer-ho? No ho sé. Doctors té l'Església, i mai millor dit.

Si això no es fa, l'Occident haurà perdut una de les seves millors obres d'art, la seva única i veritable obra d'art total; i l'Església catòlica, el seu mitjà més eficaç d'autèntica i profunda evangelització.

## ANNEX

SALM 22 (21)

*Déu meu, Déu meu, per què m'has abandonat?*

Déu meu, Déu meu,  
per què m'has abandonat?  
No véns a salvar-me,  
no t'arriba el meu clam.  
Crido de dia, i no em respons, Déu meu;  
crido de nit, sense repòs.

I això que tu ets el Sant,  
que té per tron les lloances d'Israel!  
En tu confiaven els nostres pares,  
hi confiaven, i els vas alliberar;  
a tu clamaven, i eren deslliurats,  
en tu confiaven, i no foren confosos.

Però jo sóc un cuc, no pas un home,  
befa de la gent, menyspreat pel poble.  
Tots els qui em veuen es riuen de mi,  
fan ganyotes, prenen aires de mofa:  
«Que s'adreci al Senyor, que ell el salvi,  
que l'alliberi, si tant se l'estima!»

Però tu em tragueres del si de la mare,  
ers tu qui em confiaves als seus pits;  
acabat de néixer, em van dur a la teva falda,  
des d'aleshores ers el meu Déu.  
No t'allunyis, que el perill és a prop  
i no tinc qui m'ajudi.

M'envolta un ramat de braus,  
m'acorralen vedells de Basan;  
uns lleons que destrossen i rugeixen,  
baden la boca contra mi.

Tot jo m'escolo com l'aigua,  
se'm deslloriguen tots els ossos;  
el cor, com si fos cera,  
se'm fon dins les entranyes.  
El meu vigor està ressec com la terrissa,  
la llengua se m'encasta al paladar.  
M'ajeus a la pols de la mort.

M'envolta una munió de gossos,  
m'encercla un estol de malfactors;  
m'han lligat les mans i els peus,  
puc comptar tots els meus ossos.  
Em miren, em contemplen satisfets;  
es reparteixen entre ells els meus vestits,  
es juguen als daus la meva roba.

Però tu, Senyor, no t'allunyis;  
força meva, cuita a defensar-me.  
Allibera la meva vida de l'espasa,  
que no mori entre les grapes del gos;  
salva'm de la gola del lleó,  
guarda'm de les banyes del brau.

Senyor, m'has escoltat!  
Anunciaré el teu nom als meus germans,  
et lloaré enmig del poble reunit:  
«Fidels del Senyor, lloeu-lo,  
fills de Jacob, glorifiqueu-lo,  
reverencieu-lo, fills d'Israel!  
Perquè no ha rebutjat ni menyspreat  
el pobre desvalgut;  
no l'ha privat de la seva mirada  
i, quan cridava auxili, l'ha escoltat.»

En tu s'inspirarà el meu cant  
davant de tot el poble;  
davant dels fidels oferiré el que vaig prometre.  
Els humils en menjaran fins a saciar-se,  
lloaran el Senyor els qui el cerquen  
i es diran: «Que tingueu llarga vida!»

Ho tindran present i tornaran al Senyor  
tots els països de la terra;  
es prosternarà davant seu  
gent de totes les nacions.  
Perquè la reialesa és del Senyor:  
ell és el sobirà dels pobles.  
Els qui estan plens de vida l'adoren,  
s'agenollen davant d'ell els moribunds  
i el qui ja no es pot revifar.



Una descendència donarà culte al Senyor;  
parlaran d'ell a aquesta generació.  
Vindran a anunciar la seva bondat  
al poble que ha de néixer, i diran:  
«El Senyor ha fet tot això!»

## RÈQUIEM

### Introit

*Requiem aeternam dona eis, Domine: et lux perpetua luceat eis.  
Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Ierusalem: exaudi  
orationem meam, ad te omnis caro veniet. — Requiem aeternam.*

### Kyrie

*Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison*

### Seqüència

*Dies irae, dies illa.  
Solvat saeculum in favilla:  
Teste David cum Sibylla.*

*Quantus tremor est futurus,  
Quando iudex est venturus,  
Cuncta stricte discussurus!*

*Tuba, mirum spargens sonum  
Per sepulcra regionum,  
Coget omnes ante thronum.*

*Mors stupebit, et natura,  
Cum resurget creatura,  
Iudicandi responsura.*

*Liber scriptus proferetur,  
In quo totum continetur,  
Unde mundus iudicetur.*

*Iudex ergo cum sedebit,  
Quidquid latet, apparebit:  
Nil inultum remanebit.*

*Quid sum miser tunc dicturus?  
Quem patronum rogaturus,  
Cum vix iustus sit securus?*

*Rex tremendae maiestatis,  
Qui salvandos salvas gratis,  
Salva me, fons pietatis.*

## REQUIEM

### Introit

Doneu-los, Senyor, el repòs etern. Que la llum eterna brilli damunt d'ells. Vós mereixeu, o Déu, la lloança a Sió, i en honor vostre es fan els vots a Jerusalem. Escolteu la meua súplica, perquè és a vós que tornarà tot mortal.— Doneu-los...

### Kyrie

Senyor, tingueu pietat. Crist, tingueu pietat. Senyor, tingueu pietat.

### Seqüència

Dia terrible serà aquell dia,  
que reduirà el món a cendra:  
ho afirma David amb la Sibila.

Quin espant serà el nostre  
quan vingui el jutge  
a demanar-nos comptes amb rigor.

La trompeta, fent ressonar un so misteriós  
pels sepulcres de la terra,  
aplegarà tothom davant del tron.

La mort i la naturalesa quedaran parades  
quan ressuscitin les criatures  
per respondre al seu Jutge.

Llavors duran un llibre  
on es trobarà tot allò  
de què el món serà jutjat.

Quan, doncs, el jutge s'asseurà  
tot el que és secret serà revelat;  
res no quedarà sense càstig.

Què diré aleshores, pobre de mi?  
¿A quin advocat acudiré,  
si el just amb prou feines estarà segur?

O Rei d'una majestat tan terrible,  
que salveu per gràcia aquells qui han de ser salvats,  
salveu-me a mí, o font de bondat!

*Recordare, Iesu pie,  
Quod sum causa tuae viae:  
Ne me perdas illa die.*

*Quaerens me, sedisti lassus:  
Redemisti Crucem passus:  
Tantus labor non sit cassus.*

*Iuste iudex ultionis,  
Donum fac remissionis  
Ante diem rationis.*

*Ingemisco, tamquam reus:  
Culpa rubet vultus meus:  
Supplici parce, Deus*

*Qui Mariam absolvisti,  
Et latronem exaudisti,  
Mihique quoque spem dedisti.*

*Preces meae non sunt dignae:  
Sed tu bonus fac benigne,  
Ne perenni cremer igne.*

*Inter oves locum praesta,  
Et ad haedis me sequestra,  
Statuens in parte dextra.*

*Confutatis maledictis,  
Flammis acerbis addictis:  
Voca me cum benedictis.*

*Oro supplex et acclinis,  
cor contritum quasi cinis:  
Gere curam mei finis.*

*Lacrimosa dies illa,  
Qua resurget ex favilla,*

*Iudicandus homo reus:  
Huic ergo parce, Deus.*

*Pie Iesu Domine,  
Dona eis requiem. Amen.*

Recordeu-vos, Jesús bondadós,  
que he estat la causa del vostre pelegrinatge.  
No em feu morir aquell dia!

Quan em cercàveu, us vau asseure cansat,  
i em vau redimir morint en creu:  
que tants sofriments no siguin vans!

O Jutge de venjança justa,  
doneu-me el vostre perdó  
abans del dia en què hauré de donar comptes.

Em planyo, com si fos un reu,  
el pecat em fa pujar els colors a la cara.  
Perdoneu-me, o Déu, ara que us suplico.

Vós que perdonàreu Maria  
i el bon lladre,  
i m'heu donat esperança.

Si la meva súplica és indigna,  
vós que sou bo, feu si us plau,  
que no hagi de cremar al foc etern.

Doneu-me lloc entre les ovelles,  
separeu-me dels cabrits  
i col·loqueu-me a la vostra dreta.

Quan siguin confosos els maleïts  
i destinats al foc cruel,  
crídeu-me amb els beneïts.

Us prego, humil i prosternat,  
amb el cor trossejat com la cendra,  
que tingueu cura del meu darrer moment.

Dia de llàgrimes serà aquell dia  
que l'home ressuscitarà de la pols,  
per ser judicat.

Perdoneu-lo, doncs, o Déu!  
Senyor Jesús, ple de bondat,  
doneu-los el repòs. Amén.

### Antífona per a l'Ofertori

*Domine Iesu Christe, Rex gloriae, libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni, et de profundo lacu: libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum: sed signifer sanctus Michael repraesentet eas in lucem sanctam: Quam olim Abrahae promisisti, et semini eius.—*

*Hostias et preces tibi, Domine, laudis offerimus: tu suscipe pro animabus illis, quarum hodie memoriam facimus: fac eas, Domine, de morte transire ad vitam. Quam olim Abrahae promisisti, et semini eius.*

### Sanctus

*Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth. Pleni sunt caeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis.*

*Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis.*

### Agnus Dei

*Agnus Dei, qui tollis peccata mundi:  
dona eis requiem. (x 2)*

*Agnus Dei, qui tollis peccata mundi:  
dona eis requiem sempiternam.*

### Antífona per a la Comunió

*Lux aeterna luceat eis, Domine: Cum sanctis tuis in aeternum: quia pius es.— Requiem aeternam dona eis, Domine: et lux perpetua luceat eis. Cum sanctis tuis in aeternum: quia pius es.*

### Motet

*Versa est in luctum cithara mea,  
et organum meum in vocem flentium:  
Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei.*

### Responsori

*Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda: quando coeli movendi sunt et terra, dum veneris iudicare saeculum per ignem.  
Tremens factus sum ego, et timeo, dum discussio venerit atque ventura ira.  
Quando coeli movendi sunt et terra.*

### **Antífona per a l'Ofertori**

Senyor Jesucrist, Rei de la glòria, allibereu les ànimes dels fidels difunts de les penes de l'infern i de l'abisme profund; allibereu-les de la gola del lleó! Que no les engoleixi l'abisme, ni vagin a parar a les tenebres, sinó que sant Miquel, el portaestendard, se les endugui a la llum santa, que en altre temps vau prometre a Abraham i a la seva descendència.

Heus aquí, Senyor, el sacrifici i les pregàries que oferim a lloança vostra. Accepteu-les per a aquells dels quals avui fem memòria; feu-los passar de mort a vida, que en altre temps vau prometre...

### **Sanctus**

Sant, Sant, Sant és el Senyor, Déu de l'univers. El cel i la terra són plens de la vostra glòria. Hosanna a dalt del cel.  
Beneït el qui ve en nom del Senyor. Hosanna a dalt del cel.

### **Agnus Dei**

Anyell de Déu, que lleveu el pecat del món, doneu-los el repòs. (x 2).  
Anyell de Déu, que lleveu el pecat del món, doneu-los el repòs etern.

### **Antífona per a la Comunió**

Que la llum eterna brilli damunt d'ells, Senyor, amb els vostres sants per sempre més, perquè vós sou bondadós.— Doneu-los el repòs etern i que la llum eterna brilli damunt d'ells amb els vostres sants...

### **Motet**

S'ha convertit en cant de dol el meu coc de lira, i el del meu flabiol, en so planyívol.  
Perdoneu-me, Senyor, que els meus dies no són res.

### **Responsori**

Allibereu-me, Senyor, d'una mort eterna en aquell dia espantós, quan el cel i la terra es commouran perquè vós vindreu a judicar el món pel foc.  
Tot jo tremolo i estic ple de por, mentre s'acosta el dia del judici i la ira futura, quan el cel i la terra es commouran.

*Dies illa dies irae, calamitatis et miseriae, dies magna et amara valde.  
Dum veneris iudicare saeculum per ignem.  
Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis.  
Libera me Domine...  
Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison.*

## **Lectura II**

*Taedet animam meam vitae meae, dimittam adversum me eloquium meum,  
loquar in amaritudine animae meae. Dicam Deo: Noli me condemnare: iudica  
mibi cur me ita iudices. Numquid bonum tibi videtur si calumnieris et  
opprimas me opus manuum tuarum, et consilium impiorum adiuves? Numquid  
oculi carnei tibi sunt: aut sicut videt homo et tu vides? Numquid sicut dies  
hominis dies tui, et anni tui sicut humana sunt tempora, ut quaeras  
iniquitatem meam et peccatum meum scruteris? Et scias quia nihil impium  
fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere.*

## **Processó cap al cementiri**

*In paradisi deducant te Angeli: in tuo adventu suscipiant te Martyres. et  
perducant te in civitatem sanctam Ierusalem. Chorus Angelorum te suscipiat, et  
cum Lazaro quondam paupere aeternam habeas requiem.*



Aquell dia serà un dia d'ira, de desgràcies i misèria, un gran dia, ple de tristesa, perquè vós vindreu a judicar el món pel foc.

Doneu-los, Senyor, el repòs etern, i que la llum eterna brilli damunt d'ells.

Allibereu-me Senyor,...

Senyor, tingueu pietat. Crist, tingueu pietat...

## Lectura II

Estic ben fastiguejat de viure, deixo anar contra mi el meu plany, parlaré en l'amargor de la meua ànima. Vull dir a Déu: No em condemneu, digueu-me per què em judiqueu així. ¿És cap bé per a vós que em feu violència, que rebutgeu l'obra de les vostres mans, i afavoriu els designis dels impius? ¿Teniu, potser, ulls de carn i hi veieu com hi veu un home? ¿És la vostra existència com la dels mortals i els vostres anys passen com els seus dies? Ja que us informeu de la meua falta i feu una enquesta sobre el meu pecat. I sabeu prou que no he comès cap acte de perfídia, per bé que ningú no pot alliberar-se de la vostra mà.

## Processó cap al cementiri

Que els àngels et portin al paradís, que a la teua arribada t'acullin els màrtirs i et duguin fins a Jerusalem, la ciutat santa. Que el cor dels àngels t'aculli, i puguis fruit d'un repòs etern, amb Llàtzer que fou pobre en aquest món.

*HYMNUS (AD MATUTINUM ET VESPERAS IN EPIPHANIA DOMINI)*

*Hostis Herodes impie,  
Christum venire quid times?  
Non eripit mortalia,  
Qui regna dat caelestia.*

*Ibant Magi, quam viderant,  
Stellam sequentes praeviam:  
Lumen requirunt lumine:  
Deum fatentur munere.*

*Lavacra puri gurgitis.  
Caelestis Agnus attigit:  
Peccata, quae non derulit,  
Nos ablundo sustulit.*

*Novum genus potentiae:  
Aquaе rubescunt hydriae,  
Vinumque iussa fundere,  
Mutavit unda originem.*

*Gloria tibi, Domine,  
Qui apparuisti hodie,  
Cum Patre, et Sancto Spiritu,  
In sempiterna saecula.*

*Amen.*

## HIMNE DE MATINES I VESPRES DEL TEMPS D'EPIFANIA

¿Per què, cruel Herodes,  
tems el Nadal de Crist?  
No pren regnes mortals  
qui en dóna de celestes.

Van els Mags, tot seguint  
l'Estel que havien vist:  
busquen una altra llum,  
mostren Déu amb els dons.

S'atansa a l'aigua pura  
l'Anyell celestial:  
els pecats, que Ell no féu,  
rentant-nos, va esborrar.

Poder de nova mena:  
l'aigua es torna vermella;  
manada a vessar vi,  
canvia de natura.

Glòria a vós, Senyor,  
que avui us manifestàreu,  
amb l'Esperit i el Pare,  
pels segles sempiterns.

Amén.

MIDDLE AGE

*Now the midwinter grind  
is on me, New York  
drills through my nerves,  
as I walk  
the chewed-up streets.*

*At forty-five,  
what next, what next?  
At every corner,  
I meet my Father,  
my age, still alive.*

*Father, forgive me  
my injuries,  
as I forgive  
those I  
have injured!*

*You never climbed  
Mount Zion, yet left  
dinosaur  
death-steps on the crust,  
where I must walk.*

## MITJANA EDAT

Ara la mola del pic de l'hivern  
em cau a sobre, Nova York  
em trepana els nervis  
quan en camino  
els mastegats carrers.

Als quaranta-cinc,  
què més?, què més?  
A cada cantonada,  
trobo el meu pare,  
als meus anys, encara viu.

Pare, perdona'm  
les meves culpes  
així com jo perdono  
aquells  
de qui sóc deutor!

Tu mai no vas pujar  
al Mont Sió, però vas deixar  
petjades terminals  
de dinosaure  
sobre la crosta on he de caminar.

PREGÓ PASQUAL

*Exsultet jam Angelica turba caelorum: exsultent divina mysteria: et pro tanti Regis victoria, tuba insomet salutaris. Gaudeat et tellus tantis irradiata fulgoribus: et aeterni Regis splendore illustrata, totius orbis se sentiat amississe caliginem. Laetetur et mater Ecclesia, tanti luminis adornata fulgoribus: et magnis populorum vocibus haec aula resultet. Quapropter astantes vos, fratres carissimi, ad tam miram hujus sancti luminis claritatem, una mecum, quaeso, Dei omnipotentis misericordiam invocate. Ut qui me non meis meritis intra Levitarum numerum dignatus est aggregare: luminis sui claritatem infundens, Cerei hujus laudem implere perficiat. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum: qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus. Per omnia saecula saeculorum.*

R. Amen.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum spiritu tuo.

V. Sursum corda.

R. Habemus ad Dominum.

V. Gratias agamus Domino Deo nostro.

R. Dignum et justum est.

*Vere dignum et justum est, invisibilem Deum Patrem omnipotentem, Filiumque ejus unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum, toto cordis ac mentis affectu, et vocis ministerio personare. Qui pro nobis aeterno Patri, Adae debitum solvit: et veteris piaculi cautionem pro cruore detersit. Haec sunt enim festa paschalia, in quibus verus ille Agnus occiditur, cujus sanguine postes fidelium consecrantur. Haec nox est, in qua primum patres nostros filios Israel eductos de Aegypto, mare Rubrum siccis vestigio transire fecisti. Haec igitur nox est, quae peccatorum tenebras, columnae illuminatione purgavit. Haec nox est, quae hodie per universum mundum, in Christo credentes, a vitii saeculi, et caligine peccatorum segregatos, reddit gratiae, sociat sanctitati. Haec nox est, in qua destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset. O mira circa nos tuae pietatis dignatio! O inaestimabilis dilectio caritatis: ut servum redimeres, Filium tradidisti! O certe necessarium Adae peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem! O vere beata nox, quae sola meruit scire tempus et horam, in qua Christus ab inferis resurrexit! Haec nox est, de qua scriptum est: Et nox sicut dies illuminabitur: Et nox illuminatio mea in deliciis meis. Hujus igitur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lavat: et reddit innocentiam lapsis, et moestis laetitiam. Fugat odia, concordiam parat, et curvat imperia.*

## PREGÓ PASQUAL

Exultin de joia tots els àngels del cel,  
exultin els ministres de Déu.  
I que soni la trompeta victoriosa  
per celebrar el triomf d'un Rei tan gran.  
Que la terra també s'ompli d'alegria,  
il·luminada i radiant de la claror  
que ve de la llum del regne etern;  
perquè avui la foscor ja s'ha esvait.  
També s'ha d'alegrar la mare Església,  
ornada amb l'esclat d'aquesta llum.  
Que el cant joiós de tot el poble  
ressoni en aquesta sagrada nau.  
I a vosaltres, germans caríssims,  
que presencieu l'admirable claror d'aquesta flama,  
jo us invito a invocar, amb mi,  
la bondat del Déu omnipotent.  
Ell, malgrat que no ho mereixo,  
ha volgut comptar-me entre els diaques.  
Per cantar, doncs, la glòria d'aquest ciri  
li demano el do de la seva llum.

V. El Senyor sigui amb vosaltres.  
R. I amb el vostre esperit.  
V. Amunt els cors.  
R. Els elevem al Senyor.  
V. Donem gràcies al Senyor, Déu nostre.  
R. Cal fer-ho i és de justícia.

És realment just i necessari  
que amb tot el cor i amb tota l'ànima  
fem servir la nostra veu  
per lloar el Pare omnipotent, Déu invisible,  
i el seu Fill unigènic, Jesucrist, nostre Senyor.  
Ell ha pagat per nosaltres al Pare  
aquell deute que Adam va contreure;  
i ha esborrar amorosament, amb la seva sang,  
l'antiga condemna que havíem merescut.  
Perquè aquesta és la festa de Pasqua,  
en la qual l'Anyell veritable és immolat;  
i es marquen les portes amb la seva sang.  
Aquesta és la nit  
en què el Senyor, en altre temps, va treure d'Egipte

*In hujus igitur noctis gratia, suscipe, sancte Pater, incensi hujus sacrificium vespertinum: quod tibi in hac Cerei oblatione solemni, per ministrorum manus de operibus apum, sacrosancta reddit Ecclesia. Sed jam columnae hujus praeconia novimus, quam in honorem Dei rutilans ignis accendit.*

*Qui licet sit divisus in partes, mutuati tamen luminis detrimenta non novit. Aliter enim liquantibus ceris, quas in substantiam pretiosae hujus lampadis, apis mater eduxit.*

Hic accenduntur lampades.

*O vere beata nox, quae exspoliavit Aegyptios, ditavit Hebraeos. Nox, in qua terrenis caelestia, humanis divina junguntur. Oramus ergo te, Domine: ut Cereus iste in honorem tui nominis consecratus, ad noctis hujus caliginem destruendam, indeficiens perseveret. Et in odorem suavitatis acceptus, supernis luminaribus misceatur. Flammas ejus lucifer matutinus inveniat. Ille, inquam, lucifer, qui nescit occasum. Ille, qui regressus ab inferis, humano generi serenus illuxit. Precamur ergo te, Domine: ut nos famulos tuos, omnemque clerum, et devotissimum populum: una cum beatissimo Papa nostro N. et Antistite nostro N. quiete temporum concessa, in his paschalibus gaudiis, assidua protectione regere, gubernare, et conservare digneris. Per eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus: per omnia saecula saeculorum.*

R. Amen.



els nostres pares, els fills d'Israel,  
i els va fer passar a peu eixut el Mar Roig.  
Aquesta és la nit  
que, amb el foc d'una columna lluminosa,  
esvaï la tenebra del pecat.  
Aquesta és la nit  
que torna a la gràcia  
i associa amb els sants els qui avui,  
a tot arreu,  
separats dels vicis i de la foscor del pecat,  
creuen en Crist.  
Aquesta és la nit  
en què Crist, trencant els lligams de la mort,  
ha pujat victoriós dels inferns.  
¿Què n'hauríem tret d'haver nascut,  
si no hi hagués redempció?  
¡Oh admirable condescendència de la vostra bondat!  
¡Oh incalculable predilecció amb què ens heu estimat!  
Per redimir l'esclau, heu sacrificat el Fill.  
Calia el pecat d'Adam,  
que la mort del Crist ha esborrat.  
¡Oh culpa sortosa,  
que ens ha merescut un Redemptor tan gran!  
¡Oh nit benaurada!  
Només tu vas saber l'hora  
en què Crist ressuscità d'entre els morts.  
Aquesta és la nit  
de la qual diu l'Escriptura:  
«La nit us és tan clara com el dia,  
llum o fosca us són igual.»  
Aquesta nit santa i poderosa  
allunya el pecat,  
renta les culpes,  
fa innocents els caiguts,  
torna l'alegria als entristits,  
dissipa els odis,  
restableix la concòrdia,  
converteix les nacions.

*Aquí el poble pot fer una aclamació.*

En la gràcia d'aquesta nit  
accepteu, oh Pare sant,

el sacrifici vespertí d'aquesta lloança  
i la flama d'aquesta columna de cera,  
elaborada per les abelles,  
que l'Església us ofereix per mans dels seus ministres.  
Hem fet ja l'elogi d'aquest ciri  
que hem encès amb el foc nou  
i que crema en honor de Déu.  
Foc que, un cop repartit,  
no minva per la flama manllevada,  
ja que s'alimenta de la cera que es fon,  
i que l'abella mare ha produït  
per mantenir aquesta flama preciosa.  
Oh nit, realment benaurada,  
que uneix el cel i la terra,  
nit en què l'home retroba Déu.  
Us demanem, doncs, Senyor,  
que aquest ciri consagrat al vostre nom,  
cremi sense parar, per desfer la foscor d'aquesta nit;  
i, acceptat per vós com un perfum agradable,  
ajunti la seva claror amb la de les estrelles del cel.  
Que l'estel del matí en trobi encesa encara la flama;  
aquell estel, vull dir, que mai no es pon:  
Crist, que, tornant d'entre els morts,  
s'aparegué gloriós als homes  
com el sol en dia serè.  
Ell qui viu i regna pels segles dels segles.

R. Amén.

QUADERNS



*fjm*

**FUNDACIÓ  
JOAN  
MARAGALL**

CRISTIANISME I  
CULTURA

*Editorial Claret*

